

Časopis „Poslovne studije“, 2017, godina 9, broj 17-18, str. 381-390

Časopis za poslovnu teoriju i praksu

UDK 316.344.2(4-672EU)

Rad primljen: 08.02.2017.

DOI: 10.7251/POS1718381P

Rad odobren: 28.05.2017.

Stručni rad

Pantović Stanislav, Gradska agencija za saobraćaj, Kragujevac, Srbija, sat.pantovic@gmail.com

EKONOMSKA NEJEDNAKOST ZEMALJA EVROPSKE UNIJE

Rezime: *Globalna ekonomska kriza je otkrila strukturne slabosti privreda i nedostatke ekonomskih politika razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, uključujući zemlje centralne, istočne i jugoistočne Evrope koje su registrovale dubok realni pad BDP u 2009. nakon prethodnog višegodišnjeg privrednog rasta u proseku između 5% i 6%. Kod mnogih zemalja u razvoju je smanjena kupovna moć plata i penzija i investicioni kapacitet. U takvoj ekonomskoj situaciji zemlje ovog regiona su zatražile stranu finansijsku pomoć, budući da budžetski resursi i raspoloživi priliv stranog kapitala nisu mogli da ublaže krizu. Pri tome, mnoge zemlje su antikrizni program primenile sa zakašnjenjem, a neke zemlje su pružile pomoć privredi i stanovništvu brzo i koordinirano. MMF i EU su program krizne pomoći pružale svojim članicama u skladu sa utvrđenim kriterijumima. Ekonomska nejednakost i kriza imaju međusobno povratno dejstvo. Sa jedne strane visoka stopa nejednakosti može biti posledica delovanja negativnih ekonomskih faktora, dok sa druge produbljuje i produžava krizu u kojoj se država nalazi. Razlog za to je što nejednaka društva ne mogu istovremeno biti i efikasna, a njihove ekonomije stabilne i održive na duži vremenski period. Isto se odnosi i na društva u kojima se one stvaraju. Negativne ekonomske posledice nejednakosti se mogu prve uočiti.*

Cljučne reči: *Evropska unija, ekonomska nejednakost, kriza, makroekonomski pokazatelji*

JEL klasifikacija: *E02, E24, F36*

UVOD

EU je osnovana u februaru 1992. godine potpisivanjem Sporazuma u Mاستrihtu, holandskom gradu po kome je sporazum dobio ime. Nakon potpisivanja sporazuma, EU kao ujedinjena ekonomska i trgovinska organizacija brojala je dvanaest članica: Holandija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Belgija, Francuska, Danska, Nemačka, Španija, Italija, Portugalija, Luksemburg, Grčka i Irska. Ovoj grupi zemalja su se 1995. godine pridružile još: Švedska, Austrija i Finska. Tokom 2004. godine, EU priključilo se još deset zemalja: Republika Češka, Slovačka, Malta, Slovenija, Kipar, Letonija, Estonija, Litvanija, Poljska i Mađarska. Rumunija i Bugarska su postale članice tek 2007. Godine, a Hrvatska od jula 2013. godine. Sadašnje članstvo EU obuhvata populaciju od blizu 500 miliona stanovnika u 28 zemalja članica.

Svaka zemlja pre osnivanja EU imala je nacionalnu politiku i zaštićenu industriju, graničnu kontrolu, poreze i subvencije. Danas, nastankom jedinstvenog tržišta ne postoje prepreke za investiranje, trgovinu, zapošljavanje i putovanja (Popović 2008, 26). Značajan korak ka ujedinjenju, EU je preuzela kada je dvanaest od petnaest zemalja postalo deo ekonomske i monetarne unije, zvaničnog sistema odgovornog za nastajanje jedinstvene evropske valute – evra. Međutim, Danska, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo odlučile su da se ne uključuju u monetarnu uniju. EU stvara jedinstveno tržište putem sistema zakona koji se primenjuje u svim državama članicama, čime se garantuje slobodan protok ljudi, roba, usluga i kapitala. EU svojim daljim razvojem na jedno od najbogatijih svetskih tržišta jača svoju ekonomsku moć. Značajnu ulogu u globalnoj ekonomiji i dalje će imati evropske kompanije. Cilj osnivanja EU

je stvaranje područja slobodne trgovine i razmene među zemljama članicama, kao i ukidanje trgovinskih barijera (Prokopijević 2005, 36). Koristi od EU su brojne, počevši od toga što nema viznog režima, postoji niz subvencija za zemlje članice, renome koji država dobija ulaskom u EU itd. Pored ovih postoji još niz drugih beneficija koje se mogu grubo klasifikovati u političke, privredne i finansijske prednosti EU (Komšić 2013, 14). Pozitivni ekonomski efekti za zemlje članice uglavnom dolaze kroz intenzivniju i liberalizovanu trgovinu, efikasniju alokaciju resursa u Uniji, sniženje kamatnih stopa i višestruko veći priliv stranih investicija.

1. MAKROEKONOMSKI POKAZATELJI EVROPSKE UNIJE

1.1. Kretanje bruto domaćeg proizvoda

U apsolutnom iznosu, prihodu EU28 najviše doprinose ekonomije Nemačke, Velike Britanije, Francuske, Italije i Španije. Ekonomije tih zemalja su na nivou ili iznad proseka EU i u nivou relativne razvijenosti. Ekonomije Austrije, Holandije, Švedske, Irske, Belgije i Finske su relativno razvijenije u odnosu na prosek EU. Bugarska i Rumunija imaju najmanji društveni proizvod po stanovniku na nivou EU28.

Tabela 1. Stope rasta i BDP per capita (*EUROSTAT 2015*)

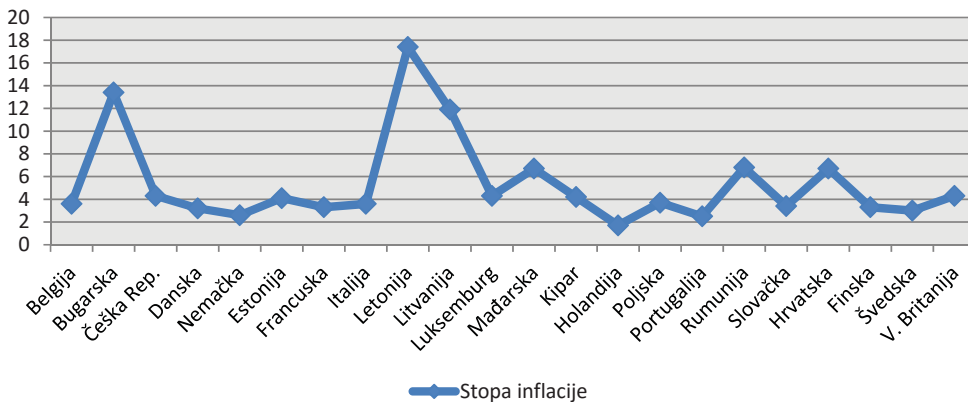
	Prosečni godišnji rast BDP per capita			BDP per capita za 2014 (EU28=100)
	1996-2001	2001-2013	2014	
Austrija	2,4	1,3	3,0	127,7
Belgija	2,4	1,5	2,0	118,9
Bugarska	3,1	6,3	6,2	37,9
Kipar	3,0	1,3	2,4	91,6
Češka	1,4	4,4	5,9	81,0
Danska	2,1	1,6	1,4	124,0
Estonija	7,5	9,3	7,3	71,4
Finska	4,3	2,7	4,0	118,3
Francuska	2,4	1,1	1,6	110,6
Nemačka	1,9	0,9	2,6	114,0
Grčka	3,4	3,9	3,8	98,2
Mađarska	4,8	4,5	1,5	64,1
Irska	7,7	3,4	3,1	145,9
Italija	2,0	0,2	0,8	101,3
Latvija	7,2	9,6	10,9	57,9
Litvanija	5,7	8,6	9,4	59,8
Luksemburg	5,1	3,0	2,8	279,2
Malta	2,7	1,2	3,1	77,1
Holandija	3,1	1,1	3,3	131,2
Poljska	4,4	4,2	6,6	54,4
Portugalija	3,3	0,2	1,6	73,6
Rumunija	-0,7	6,4	6,4	40,2
Slovačka	2,7	5,9	10,3	68,3
Slovenija	4,2	4,0	5,5	90,1
Hrvatska	-	-	1,9	65,2
Španija	3,7	1,7	2,0	104,1
Švedska	3,1	2,7	2,0	123,6
V. Britanija	2,8	2,1	2,7	117,8
EU28	2,7	1,6	2,5	100,0

No, privrede članica EU nisu jednako dinamične. Na to utiču dostignuti nivo razvoja, struktura privrede i drugi faktori. I sama Zajednica preko zajedničkih politika nastoji ubrzati rast u slabije razvijenim zemljama. Tabela 1. prikazuje dinamiku društvenog proizvoda po karakterističnim periodima i relativnu razvijenost članica, a BDP per capita je meren po cenama 2014. god. Nivo BDP per capita u odnosu na EU (poslednja kolona) je izračunat primenom pps (purchasing power standard), tj. korigovanim standardom kupovne moći.

Generalno, u posmatranim periodima EU ima veće stope rasta od SAD. Drugo, stope na nivou razvijenih zemalja su stabilne, ali ne i najviše u Zajednici. Konačno, stope rasta manje razvijenih zemalja EU su više od proseka, što potvrđuje uspešnu implementaciju zajedničkih, i posebno, kohezionih politika. Sve navedeno utiče i na rast produktivnosti, kako EU, tako i njenih članica (EUROSTAT 2015).

1.2. Kretanje inflacije

Stopa inflacije je prosečna promena (rast) nivoa cena. Inflacija komparira trenutni nivo cena sa cenama koje su bile u nekom prethodnom trenutku ili periodu. Tako se npr. najčešće govori o inflaciji u odnosu na isti period prethodne godine, ali se njeno kretanje može izraziti i na mesečnom nivou, na bazi proseka godišnjih, tromesečnih ili drugih perioda. Metode obračuna inflacije koriste i indekse cena na malo, indekse cena proizvođača itd. U normalnim makroekonomskim okolnostima inflacija je povezana sa fazama privrednih ciklusa. U razvijenim privredama inflacija ima tolerantan nivo kada se kreće u intervalu 0-4% na godišnjem nivou.

Grafikon 1. Kretanje inflacije u EU u 2014. godini u % (EUROSTAT 2015)

Na grafikonu 1. prezentovana je inflacija tokom decembra 2014. godine. U EMU, dakle području korišćenja evra kao zajedničke valute, cene prehrambenih proizvoda su rasle po stopi od 6%, dok su npr. troškovi prevoza (čije cene uglavnom zavise od rasta cena nafte) rasli po stopi od 4,8%. Analitički, na opšti rast cena najviše su uticale cene naftnih derivata, žitarica, hleba, mleka, jaja i drugih prehrambenih proizvoda. Sve se to odrazilo na opšti nivo cena u EU na početku 2014. godine.

Iz grafikona se vidi da su najniži decembarški rast cena imale Holandija 1,7%, Portugalija 2,5% i Nemačka 2,6%. Ova situacija bi se mogla objasniti činjenicom da se inflatorna spirala počela formirati zbog visokog rasta cena energije i poljoprivrednih proizvoda. Ako se zna da Holandija i Portugalija imaju razvijenu vlastitu poljoprivrednu proizvodnju, dok je Nemačka vodeća industrijska zemlja, mogli bi se naći razlozi koji amortizuju viši rast cena u ovim zemljama. U mnogim zemljama EU28 zabeležena je inflacija od 3,0 do 4,3%, što se može oceniti kao visok, ali još uvek podnošljiv nivo opšteg rasta cena. Reč je o heterogenoj grupi zemalja, kako po

veličini, nivou BDP i broju stanovnika, tako i po njihovoj privrednoj strukturi. Sledeća grupa su zemlje u tranziciji, koje beleže inflaciju od 6,7% u Češkoj Republici, do 17,4% u Letoniji (EUROSTAT 2015).

Ovako visoke stope inflacije objašnjava činjenica da se radi o siromašnijim zemljama EU, koje nisu akumulirale značajnije rezerve za amortizaciju globalnih poremećaja u sektoru cena i zato što im industrije još nisu strukturno transformisane (Marković i Furtula 2015, 442). Ne treba zanemariti da je visoka inflacija u nekim zemljama prouzrokovana bržim privrednim rastom u odnosu na prosek EU. Povećanjem tražnje u ovim zemljama, uz strukturne promene u različitim sektorima (privredi posebno), dolazi do procesa koji deluju na rast cena.

1.3. Investiciona aktivnost

Makroekonomija u sklopu investicija izučava tzv. optimalni stok kapitala bez kojeg nije moguće odrediti optimalne odnose autputa i kapitala, a time i obim investicija. U Tabeli 2 prikazani su podaci o učešću investicija na nivou EU (i za njene članice). Već na prvi pogled, oni ukazuju na stabilnost investicionog sektora evropske ekonomije, što je za ovu fazu razvoja i nivo ekonomske razvijenosti i očekivano (EUROSTAT 2015).

Tabela 2. Učešće ukupnih investicija u BDP u% (EUROSTAT 2015)

	2000	2004	2006	2008	2012	2014
Belgija	20.8	19.6	21.0	22.7	21.8	21.6
Bugarska	15.7	20.5	25.9	33.4	28.8	27.9
Češka Rep.	28.0	25.8	24.6	24.0	23.2	22.9
Danska	20.2	19.3	21.3	21.5	20.0	19.8
Nemačka	21.5	17.5	18.2	19.2	18.2	18.2
Estonija	26.0	31.0	33.9	28.4	23.7	23.8
Irska	23.2	24.3	27.0	21.1	15.9	13.5
Grčka	21.6	22.6	22.5	19.3	18.4	18.5
Španija	25.8	28.0	30.7	29.4	25.2	23.3
Francuska	19.5	19.3	20.7	21.9	21.2	20.9
Italija	20.3	20.5	21.1	20.9	18.5	18.4
Kipar	17.0	19.0	20.6	23.3	22.7	22.6
Latvija	24.2	27.5	32.6	30.2	26.0	25.1
Litvanija	18.8	22.3	25.2	24.8	19.8	18.9
Luksembur	20.8	21.1	18.5	20.1	18.8	18.5
Mađarska	23.0	22.5	21.6	20.2	18.9	18.6
Malta	22.9	19.0	20.0	16.2	16.8	17.3
Holandija	21.9	18.8	19.7	20.5	19.6	19.0
Austrija	24.0	22.0	21.7	22.4	20.5	20.4
Poljska	23.7	18.1	19.7	22.0	20.7	20.2
Portugalija	27.1	22.6	21.7	21.7	18.8	17.4
Rumunija	18.8	21.8	25.6	33.3	31.8	31.9
Slovenija	26.1	24.9	26.3	28.0	24.5	23.8
Slovačka	25.8	24.0	26.5	25.9	24.9	24.5
Hrvatska	22.7	22.4	21.2	20.1	18.9	17.4
Finska	19.4	18.2	19.3	20.6	19.4	18.9
Švedska	17.6	16.4	18.2	19.5	17.2	16.8
V.	17.1	16.7	17.2	16.7	15.4	14.4

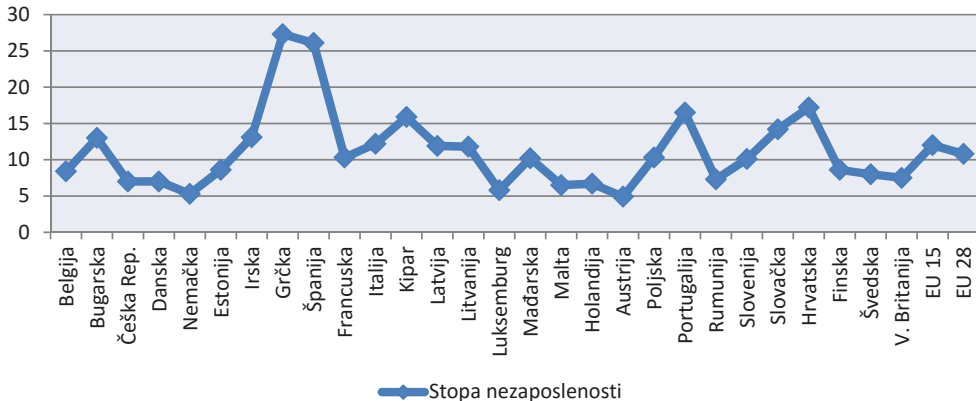
Iz tabele se vidi da su investicije na nivou EU ravnomerne. Na takvo stanje najviše utiču investiciona kretanja u najrazvijenijim i najvećim nacionalnim ekonomijama. Iz tabele se može zaključiti da ukupne investicije iznose oko jedne petine BDP, što se može smatrati za procenat koji egzistira u razvijenim i stabilnim ekonomijama.

Drugo, slabije razvijene zemlje imaju veće učešće investicija u BDP (Bugarska oko 29%, a Rumunija čak 32%), što je očekivano, s obzirom na prilagođavanje privredne strukture novim tržišnim zahtevima. U ovim državama dolazi i do investiranja iz ostalih članica Unije, posebno zbog mogućnosti angažovanja jeftinije radne snage.

1.4. Kretanje nezaposlenosti

Stopa nezaposlenosti je osnovni pokazatelj stanja u ovoj oblasti. Faktori koji deluju na njene promene su različiti, kako po smeru, tako i po intenzitetu. To se posebno odnosi na složene državne strukture, kakva je upravo EU. Ekonomska teorija nije eksplicitna u oceni koja se stopa nezaposlenosti smatra prihvatljivom. Ona svakako zavisi od stanja u kojem se nacionalna privreda nalazi, ali i ekonomskih kretanja na globalnom nivou.

Za vreme velikih ekonomskih kriza i viših stopa nezaposlenosti, moglo bi se i pronaći neko opravdanje. Međutim, u fazi uzleta globalne ekonomije, očekuju se niže stope nezaposlenosti od uobičajenih. Zato se smatra da je u stabilnim ekonomskim okolnostima stopa nezaposlenosti od 5 do 8% prihvatljiva, jer punu zaposlenost nije moguće ostvariti. Na grafikonu 2 prikazani su podaci o nezaposlenosti u EU15 i EU28.

Grafikon 2. Dugoročne stope nezaposlenosti u EU u 2014. godini u%(EUROSTAT 2015)

Stopa nezaposlenosti EU28 je veća od stope u EU15, što je očekivano, jer EU15 čine razvijenije zemlje. Ovo potvrđuje tezu da je EU15 ekonomski razvijenija u odnosu na EU28. Kada je reč o stopama nezaposlenosti po članicama, one su najveće Grčkoj i Španiji, u kojima je zabeležena dvocifrena stopa nezaposlenosti. Britanija ima relativno nisku nezaposlenost od oko 7,5%. Nezaposlenost u Nemačkoj je oko 5%. Ostale članice imaju heterogene stope nezaposlenosti (EUROSTAT 2015).

Uzroci nezaposlenosti su veoma kompleksni i različiti od članice do članice. Nove zemlje se suočavaju sa problemima strukturne prirode, a razvijene zemlje EU sa ostalim vidovima nezaposlenosti.

2. UZROCI NEJEDNAKOSTI ZEMALJA EVROPSKE UNIJE

2.1. Globalna finansijska kriza

Globalna finansijska i ekonomska kriza je nastala u SAD i zahvatila je sve evropske i vanevropske zemlje kroz širenje negativnih efekata. Zamajac tekuće krize bilo je nepoverenje učesnika na finansijskom tržištu nakon kraha tržišta nekretnina u SAD, dok je njen centralni uzročnik sistem sa nedostacima u oblasti finansijske regulative i kontrole zasnovan na idejama o potpunoj liberalizaciji finansijskih tržišta sa mini regulativom i mini kontrolom investicionih banaka i fondova i idejama o potpunoj slobodi kreiranja finansijskih instrumenata. Fiskalna politika pojedinih zemalja pogodovala je nastanku globalne ekonomske krize kroz razne oblike poreskih olakšica. Time je sistematski povećavana zaduženost preduzeća i stanovništva, što je povećavalo ranjivost u vreme finansijske krize kroz podsticanje zaduživanja, nastanak složenih aranžmana i brojnih finansijskih instrumenata i derivata. Zemlje u tranziciji kod definisanja i preduzimanja mera fiskalne politike uzimale su u obzir činjenicu da visok stepen zaduženosti onemogućava ekspanzivnu fiskalnu politiku, kao i visok nivo eksternog deficita i prećenjenost valute (Đorđević i Stojiljković 2009, 262).

Globalna ekonomska kriza je nastala preko širenja finansijske nestabilnosti. Dubina i trajanje recesije zavisiće od dubine i trajanja finansijske krize i od odgovora ekonomske politike i državne regulative na izazove krize, kao i od ponovnog uspostavljanja poverenja u finansijski sistem i povećanja likvidnosti tržišta. Regulatornim reformama potrebno je obezbediti smanjenje rizika koje banke preduzimaju i koji mogu da dovedu do finansijske krize. Fiskalne mere za suzbijanje krize ojačale su bankarsku industriju, ali je potrebna regulativa koja onemogućava velike banke da ponovo preduzimaju rizike koji su doveli do krize (Vujić 2009, 117). Globalna ekonomska kriza je pokazala realno stanje privrede svake zemlje. Kriza je donela dubok pad proizvodnje, rast nezaposlenosti, niz bankrotstava, smanjenje bogatstva i druge negativne efekte koji su globalizovani, preneti na sve zemlje i njihove privrede. Kod svih zemalja u vreme krize resursi su se gomilali (nezaposleni radnici, neangažovani kapaciteti, sirovine i poluproizvodi i sl.) i nisu mobilisani i produktivno korišćeni da bi se povećala proizvodnja, zaposlenost i dohoci. Aktere mobilizacije resursa zahvatila je depresija i poslovna neaktivnost, a institucionalni poredak je postao nedelotvoran u pogledu usmeravanja privrede i koordinacije privrednih tokova. Kriza se velikim delom prenosila kroz sistem međunarodne trgovine i finansija, posebno kroz naglo obaranje tražnje i posledično pad proizvodnje i rast nezaposlenosti (Chambert i Gibson 2008, 659). Analogno tome povećanje tražnje u spoljnoj trgovini i povoljniji tokovi međunarodnog finansiranja omogućili bi brži oporavak globalne i nacionalnih ekonomija. Brzina izlaska iz krize zavisi od kvaliteta institucija i uspeha mera za podsticanje privrede koji je određen mogućnostima države da formuliše i sprovodi konzistentnu ekonomsku politiku na svim nivoima.

Kriza je pokazala da na globalnom i nacionalnom nivou nije uspostavljen stabilan i efikasan sistem otporan na spoljne udare (šokove) uključujući greške ekonomske politike. U uređenom sistemu privrednosistemski (institucionalni) poredak kao makroekonomski regulatorni sistem je rezistentan na ekonomsko-političke promašaje i spoljne udare, odnosno sposoban je da apsorbuje negativne efekte poremećaja (Fabris i Aćimović 2010, 172). Neizgrađeni ili institucionalno manjkavi regulatorni sistem generiše poremećaje i uzrokuje propadanje privrede i osiromašenje društvene zajednice. Proizilazi da su glavni uzročnici krize sistemski mehanizmi koji nisu otporni na spoljne udare i ne obezbeđuju makroekonomsku stabilnost i efikasno funkcionisanje privrede. Stoga je prioritet razvijanje institucionalnog okvira za bolje upravljanje privrednim i društvenim procesima. Time se unapređuje sistemski ambijent i institucionalni poredak u kome je ekonomska politika delotvornija budući da su komponente ekonomske politike i njeni instrumenti sistemski determinisani. Nesistemski (egzogeni) uzročnici krize su državne intervencije, intervencije međunarodnih organizacija i njihov uticaj na nacionalnu ekonomsku politiku, kao i eksterni šokovi. Pri tome, međunarodne finansijske

organizacije kao davaoci kredita, posebno MMF ne doprinose krizi ako utiču na dužnike da dobro postave i vode ekonomsku politiku i da povećavaju rejting zemlje i time doprinose smanjivanju negativnih posledica krize (World Bank 2009, 7). Jedan od oblika ublažavanja krize je djelovanje pomoći na privredni rast, ali novije studije nisu pokazale njen značajniji uticaj (Amidžić i Kurteš i Rajčević 2016, 49).

2.2. Povećanje ekonomske nejednakosti u globalnim uslovima

Neujednačena raspodjela efekta globalizacije ima za posledicu i dalje bogaćenje bogatih i siromašenje siromašnih (Radovanović i Radovanović 2011, 50). Izrazito neravnopravna preraspodela bogatstva za sobom donosi kao posledicu povećanje nezaposlenosti (usled smanjene tražnje), zaustavljanje ekonomskog rasta (ili nemogućnost održanja na duži rok) kao i smanjen obim investicija. Takođe, nejednakost može dovesti do smanjenja ekonomske produktivnosti usled lošijeg položaja radnika, kao i njihovog neravnopravnog položaja (Stiglitz 2012, 83-84). Međutim, ekonomska nejednakost može imati i mnogo šire, društvene, posledice. Nemogućnost pristupa kvalitetnom obrazovanju (usled nepovoljnog ekonomskog položaja) uskraćuje pojedinca da ostvari u potpunosti svoje potencijale što može prouzrokovati povećanje nezadovoljstva ne samo sopstvenom situacijom već i politikom koju država vodi (Kaplow i Shavell 2003, 340). Slično se odnosi i na uskraćivanje zdravstvenih usluga što može imati i posledice po njegovu egzistenciju kroz skraćivanje životnog veka. Osećaj uskraćenosti, ukoliko je prisutan u dužem vremenskom periodu ili je podstaknut vidljivim raslojavanjem može problem nejednakosti dodatno dramatisovati. Neravnopravnost (izazvana ekonomskom nejednakošću) izaziva frustraciju kod pojedinaca (i/ili grupa) koji mogu tražiti promenu vladine politike dok u drastičnijim slučajevima može doći i do nasilni sukoba većih razmera. Slučaj Grčke pokazuje razornost koju socijalno raslojavanje sa sobom nosi. Upravo zbog toga, problem ekonomske nejednakosti postaje ne samo ekonomsko, već pre svega društveno pitanje. S jedne strane, globalizacija se posmatra kao uzrok globalnog siromaštva, dok s druge strane globalizacija se posmatra kao način kojim bi se moglo smanjiti globalno siromaštvo (Begić i Ristić 2013, 289). Nejednakost nije fenomen koji je geografski izolovan. Visoka nejednakost je danas svuda prisutna, čak i u onim regionima gde je tradicionalno bila veoma niska (istočna Evropa, jugoistočna Azija). O efektima funkcionisanja ekonomije u uslovima primene aktivne uloge države i dominantnog neoliberalnog koncepta, svedoče rezultati koji su ostvareni na nivou svetske ekonomije u drugoj polovini XX-og i prvoj deceniji XXI-og veka. Skidelsky poredi ekonomske rezultate, ostvarene u globalnim režimima karakterističnim po dominaciji uticaja kejnzijanskog i liberalnog sistema, koji autor definiše kao Vašingtonski konsenzus. Prema podacima obuhvaćenim analizom, prvi sistem je bio dominantan u periodu od 1951. do 1980. godine, a drugi od 1980. do 2009. godine. Empirijski podaci, koji se odnose na svetsku ekonomiju, pokazuju dva indikativna rezultata: prosečna stopa rasta svetske ekonomije u prvom periodu bila je 4,8%, a u drugom 3,2% (pri tome, u periodu od 1951. do 1973. godine svet nije zabeležio nijednu godinu sa manje od 3% rasta); prema kriterijumima MMF-a, u prvom periodu postojala je jedna recesija, dok je u drugom periodu bilo pet recesija (Skidelsky 2011, 39). Shodno različitim iskustvima funkcionisanja i reformisanja ekonomskih sistema i kreiranja ekonomskih politika, potrebno je naglasiti da postoje zemlje koje nisu prihvatile stroga neoliberalna pravila, a koje su ostvarile zapažene rezultate, što predstavlja argumentovanu alternativu u preispitivanju neoliberalnog ekonomskog koncepta. Za razliku od razornih efekata slobodne trgovine u svim ekonomijama gde je sprovedena, potpuno je suprotan rezultat ostvaren u Kini, koja svoju privrednu aktivnost ostvaruje u uslovima postupnih reformi i tradicionalne merkantilističke politike. Zemlje u tranziciji i srednje razvijene privrede treba da preduzmu mere za jačanje fiskalnih okvira za upravljanje rizicima vladinih aktivnosti kojima nisu trenutno pokriveni nacionalni budžeti, a u složenim uslovima finansiranja bi imali koristi od preduzimanja fiskalnih mera (Baraković i Plakalović 2016, 238).

Jedan od ishoda dvoipodecenijskog sprovođenja procesa tranzicije jeste i rastuća nejednakost u ovim zemljama. Uprkos navedenoj konstataciji, mali je broj empirijskih istraživanja koja se bave problemima nejednakosti u zemljama u tranziciji, njenim uzrocima i posledicama. Istovremeno, brojni su radovi u kojim se, prilikom razmatranja relevantnih aspekata ekonomija u tranziciji, konstatuje da je rastuća nejednakost jedan od najznačajnijih ograničavajućih faktora uspešnosti ovog procesa i da se negativno odražava na privredni rast.

Na trend rastuće nejednakosti bitno su uticali neki od osnovnih tranzicionih procesa: liberalizacija trgovine i ekonomskih tokova, privatizacija državnog i društvenog vlasništva, i deregulacija privrede i društva (Bićanić i Franičević 2005, 16). Liberalizacija ekonomskih tokova, kao pretpostavka uspostavljanja ekonomskih i političkih sloboda, značajno je delovala na promene u tokovima dohodaka, što je rezultiralo povećanjem ekonomskih nejednakosti (La Ferrara 2005, 906). Takođe, sprovođenje privatizacije, u uslovima nerazvijenog tržišta i nepostojanja razvijenih i konzistentnih institucija, kao uslova primene potpunije i efikasnije regulative, omogućilo je preusmeravanje resursa i vlasništva, što je dovelo do prisvajanja ogromnih ekstraprofita. Istovremeno, likvidacijom velikog broja industrijskih preduzeća i domaćih banaka, u većini zemalja u tranziciji izvršena je deindustrijalizacija, usled čega je smanjen broj zaposlenih, a zbog neispunjavanja obaveza prema njima, kao i prema zaposlenima (penzijsko i socijalno osiguranje), došlo je do drastičnog pada nivoa životnog standarda. U suštini, privatizacija i deindustrijalizacija, usled kojih je došlo do rastuće nejednakosti u zemljama u tranziciji, predstavljaju dve strane jednog istog fenomena (Milanovic i Ersado 2010).

U sklopu procesa deregulacije, došlo je do smanjenja socijalnih davanja, ograničavanja pristupa programima socijalne pomoći, i uvođenja tržišnog regulisanja prava na mnoge socijalne usluge. Sve promene negativno su se odrazile na socijalno-ekonomske jednakosti, i doprinele da se nejednakost integriše u samo društveno biće (Wilkinson i Pickett 2007, 1968). Faktički, navedenim procesima tranzicije, društvo se polarizovalo na mali sloj tranzicionih dobitnika, koji su u kratkom periodu stekli ogromno bogatstvo, i veliki broj tranzicionih gubitnika, koji su dovedeni na ivicu siromaštva.

Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), u svom izveštaju naslovljenom *In It Together: Why Less Inequality Benefits All* (OECD, 2015), konstatuje da su ekonomske nejednakosti i jaz između najbogatijih i najsiromašnijih u kontinuiranom porastu. Tokom poslednjih decenija, u mnogim zemljama, čak 40% stanovništva slabijeg imovnog stanja imalo je malo koristi od ostvarenog privrednog rasta, a u pojedinim slučajevima realna primanja su opala. Usled toga, kada su, zbog niskih primanja, ljudi onemogućeni da ostvare svoj potencijal, kada nema rasta ekonomskih kapaciteta i otvaranja novih radnih mesta, što ima negativne implikacije na ekonomiju u celini, neophodne su promene kako bi se postojeći nivo ekonomskih nejednakosti smanjio. Uprkos toj realnosti, zagovornici postojećeg stanja tvrde da su društveni i politički troškovi tih promena visoki (OECD 2015).

Međutim, rastuće nejednakosti, i njihove posledice, same po sebi, dovoljan su argument za opravdanost sprovođenja politika radi njihovog smanjenja, naglašava se u pomenutom Izveštaju. Naime, pored negativnog uticaja na društvenu koheziju, visoka i rastuća ekonomska nejednakost uzrokuje ozbiljne ekonomske probleme i negativno se odražava na dugoročni privredni rast, što ugrožava održivost same ekonomije.

ZAKLJUČAK

Za usporavanje ili zaustavljanje negativnog trenda neophodno je uvođenje novih ne samo ekonomskih (npr. progresivno oporezivanje, minimalna zagarantovana zarada) već i mere koje bi delovale na neekonomske uzročnike povećanje nejednakosti. U okviru njih jačanje sindikalnih prava, ukidanje rasne i polne diskriminacije, zaštita životne sredine u cilju održivog

razvoja zauzimaju važno mesto (političke mere). Međutim, da bi smanjenje nejednakosti bilo održivo neophodno je značajno poboljšati pristup deprivilegovanih grupa obrazovnim ustanovama, poboljšati kvalitet zdravstvenih usluga koje oni primaju i ojačati program socijalne zaštite (socijalne mere). Jedino na taj način pojedinci koji se nalaze pri dnu dohodovne lestvice mogu ostvariti trajni napredak na društvenoj lestvici i sprečiti negativne implikacije koje nejednakost sa sobom nosi. Upravo na tim osnovama vlade levo od centra grade svoje strategije smanjenja nejednakosti.

Programi koji se u pojedinim zemljama uvode od početka 2000-ih doveli su do smanjenja nejednakosti i to u trenutku kada je u drugim delovima sveta ona dostigla istorijski najvišu zabeleženu stopu. Pozitivni rezultati idu u prilog ovih strategija i nameću potrebu njihove analize u cilju moguće primene u drugim delovima sveta gde su slični uslovi prisutni.

LITERATURA

1. Amidžić, Srđan i Kurteš, Siniša i Rajčević Perica. „Uticaj strane pomoći na privredni rast i konkurentnost zemlje“. *Poslovne studije*. 15-16:43-60.
2. Baraković, Biljana i Plakalović, Miodrag. 2015. „Uloga države u finansiranju razvoja“. *Poslovne studije*. 15-16:227-214.
3. Begić, Eldin i Ristić, Žarko. 2013. „Globalna ekonomija mračnog doba: Evropska dužnička kriza i borba protiv depresije“. *Poslovne studije*. 9-10:287-306.
4. Bićanić, Ivo i Franičević, Vojmir. 2005. „Izazovi stvarnog i subjektivnog siromaštva i porasta nejednakosti u ekonomijama Jugoistočne Evrope u tranziciji“. *Finansijska teorija i praksa*. 29(1):13-36.
5. Chambert, Anthony and Gibson, Rajna. 2008. „Financial Integration, Economic Instability and Trade Structure in Emerging Markets“. *Journal of International Money and Finance*. 27:654-675.
6. Đorđević, Miroslav i Stoilković, Sonja. 2009. „Globalization and challenges of the Economic crisis“. *Facta Universitatis, Series: Economics and Organization*. 6(3):261-267.
7. EUROSTAT. 2015. “Consumer prices - inflation and comparative price levels“. Pristupljeno 10.06.2016. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics_explained/index.php/Consumer_prices_inflation_and_comparative_price_levels.
8. EUROSTAT. 2015. “Foreign direct investment statistics“. Pristupljeno 10.06.2016. http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Foreign_direct_investment_statistics.
9. EUROSTAT. 2015. “National accounts and GDP“. Pristupljeno: 10.06.2016. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP.
10. EUROSTAT. 2015. “Unemployment and beyond“. Pristupljeno: 10.06.2016. http://www.ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Unemployment_and_beyond.
11. Fabris, Nikola i Aćimović, Slobodan. 2010. „Exchange Rate Policy in Serbia“. *Transition Studies Review*. 17(1):170-180.
12. Kaplow, Louis i Shavell, Steven. 2003. „Fairness versus welfare: Notes on the Pareto principle, preferences, and distributive justice“. *Journal of Legal Studies*. 32:331-362.
13. La Ferrara, Elena. 2005. „Preferences for redistribution in the land of opportunity“. *Journal of Public Economics*. 89:897-931.
14. Marković, Dragana i Furtula, Srđan. 2015. „Dostignuti nivo harmonizacije monetarne politike Narodne banke Srbije sa monetarnom politikom Evropske centralne banke“. *Zbornik radova Ekonomsko – socijalni aspekti priključivanja Srbije Evropskoj uniji*. Ekonomski fakultet, Kragujevac, Srbija, 439-448.
15. OECD. 2015. *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*. Paris: OECD Publishing.

16. Popović, Vitomir. 2008. *Evropska unija – razvoj, organizacija, institucije*. Banja Luka: Beseda.
17. Prokopijević, Miroslav. 2005. *Evropska unija*. Beograd: Službeni glasnik Srbije.
18. Radovanović, Dobrosav i Radovanović, Dragana. 2011. „Analiza ekonomskih učinaka procesa globalizacije. Rad prezentovan na Kriza tranzicije tranzicija krize, Banja Luka, Bosna i Hercegovina, April, 39-53.
19. Skidelsky, Robert. 2011. *Keynes: povratak velikana*. Zagreb: Algoritam.
20. Stiglitz, Joseph. 2012. *The price of inequality: How today's divided society endangers our future*. New York: W.W. Norton & Company.
21. Vujović, Dušan. 2009. „Globalni kontekst krize i odgovori ekonomske politike“. *Ekonomika preduzeća*. 16:116-128.
22. Wilkinson, Richard i Picket, Kate. 2007. „The problem of relative deprivation: Why some societies do better than others“. *Social Science & Medicine*. 65:1965-1978.
23. World Bank. 2009. „Dealing with the Crisis: Taking Stock of the Global Policy Response“. *Crisis Response Note*. 1:1-14.